

ЛОГИЧКИ СУБЈЕКАТ У АКУЗАТИВУ У ШКОЛСКИМ ГРАМАТИКАМА**

РЕЗИМЕ: Имајући у виду да се у различитим граматицима и у неким стручним радовима који се наслањају на те граматикике логички субјекат у реченици погрешно дефинише па се исте грешке понављају и у тестовима знања којим се провјеравају ученичка постигнућа на такмичењима ученика одлучили смо да у прегледној форми покажемо како се логички субјекат тумачи у различитим школским граматицима. Наравно, коментарисане су и природе начињених грешака у случајевима погрешног тумачења логичког субјекта.

0. Како су у школским граматицима српског, раније српскохрватског / хрватскохрватског / хрватског језика многи садржаји попут творбе презента, објекатских реченица, творбе ријечи и сл. различито дефинисани те то често изазива многе недоумице у наставној пракси оvdје ћемо покушати представити још један проблем који је у појединим граматицима погрешно представљен, а ријеч је о логичком субјекту у акузативу.

1. Како је логички субјекат у акузативу представљен и објашњен посматраћемо у сљедећим граматицима: др Јован Вуковић (ВУКОВИЋ, 1958) Граматика српскохрватског језика за 7. разред осмогодишње школе; др Јован Вуковић (ВУКОВИЋ, 1962.) Граматика српскохрватског језика за 8. разред основне школе; др Радомир Алексић, Милија Станић (АЛЕКСИЋ, СТАНИЋ, 1958.), Граматика српскохрватског језика за 8. разред осмогодишње школа; Милош Ковачевић, Бранко Савић (КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ, 2003.) Српски језик и култура изражавања за 8. разред; Милош Ковачевић, Бранко Савић (КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ, 2003 А) Српски језик и култура изражавања за 9. разред; М. Стевановић (СТЕВАНОВИЋ, 1966.), Граматика српскохрватског језика за више разреде гимназије; М. Миновић, М. Ајановић (МИНОВИЋ, АЈАНОВИЋ, 1989.) Српскохрватски / хрватскохрватски језик; Радоје Симић (СИМИЋ, 1996.) Српска граматика за средње школе – синтакса; Живојин Станојчић, Љубомир Поповић (СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ, 1992.), Граматика српског језика – уџбеник за 1, 2, 3 и 4. разред средње школе; М. Ковачевић, Ч. Ребић, Ј. Баотић, М. Окука, (КОВАЧЕВИЋ И ДР. 1991.); Наш језик за 3. разред средњих школа, ИП „Свјетлост“ ДД Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево; Брабец, Храсте, Живковић (БРАБЕЦ, ХРАСТЕ, ЖИВКОВИЋ, 1961.) Граматика хрватскохрватског језика, IV прерађено издање, Школска књига, Загреб; Иво Прањковић (ПРАЊКОВИЋ, 1995.), Синтакса хрватског језика за 3. разред гимназије; Јосип Силић (СИЛИЋ, 1995), Морфологија хрватског језика за 1. разред гимназије; Предраг Пипер и Иван Клајн (ПИПЕР, КЛАЈН, 2013.), Нормативна граматика српског језика.

1. Логички субјекат као посебна врста субјекта је појмовно дефинисан на скоро идентичан начин у свим граматицима: „Али субјекат може стајати и у неком другом падежу – у генитиву, дативу или акузативу, на примјер: Нема више летњих *врућина*. – Није *ми* хладно. итд. Овакав субјекат који не стоји у номинативу, зове се *логички субјекат*“ (АЛЕКСИЋ, СТАНИЋ 1958:5.); „Када не можемо добити субјекат у номинативу, а знамо о чему се у реченици говори, онда можемо лако закључити да реченица нема граматичког субјекта. Субјекат оvdје распознајемо по смислу, јер знамо о чему се говори.

Субјекат који распознајемо по смислу у реченици која нема граматичког субјекта називамо *логички субјекат*. (...) Логички субјекат може стајати у *генитиву*, *дативу* и у *акузативу*. (ВУКОВИЋ 1958: 111. – 112.); „Субјекат који није исказан обликом номинатива, већ обликом неког другог падежа назива се *логички субјекат*. Логички субјекат се у реченици препознаје *по смислу* (*по логици*). Логички субјекат у српском језику може бити или у *генитиву*, или у *дативу* или у *акузативу*. Понекад се логички субјекат уз преобликовање реченице може претворити у граматички субјекат, као на примјер:

* r.lalovic@rpz-rs.org

** У штампи (Образовна технологија)

логички субјекат

Нема је.
Свјетла ће нестати ускоро.
Ивану није добро.
Њему је пријатно.
Стид га је.

граматички субјекат

Она не постоји.
Свјетло ће нестати ускоро.
Иван није добро.
Он се осјећа пријатно.
Он се стиди.

Запамти!

Предикат уз који долази логички субјекат може бити само у облику *трећег лица једнине средњег рода*.“ (КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ 2003 а: 26.-27.); „... у сличним примјерима, у којима граматички нема субјекта, јер појам коме се приписује оно што се предикатом о њему износи – у њима не стоји у облику номинатива, већ у неком зависном падежу (генитиву, дативу или акузативу).

Овакве реченице су формално без субјекта. И субјекат се у њима не може добити као одговор на питање састављено од упитне заменице *ко* или *шта* и облика предиката, како се добија граматички субјекат, тј. субјекат у номинативу. Али по смислу, лако можемо погодити да је: Стид *га* је = Он се стиди; *Баби* се снило = Баба је снила; *Човека* може нестати у тренутку = Човек може нестати у тренутку, итд; да су по смислу субјекти: *га* (акузатив), *баби* (датив), *човека* (генитив), иако граматички субјекат може бити само у номинативу. У овим и у другим овде наведеним и сл. реченицама ми по смислу, по логици, можемо одредити њихове субјекте, које зато и зовемо логичким субјектима.“ (СТЕВАНОВИЋ 1966: 277. – 278.); „Субјекат може бити обиљежен *генитивом*, *дативом* или *акузативом*, али само у безличним (имперсоналним) реченицама. Такав субјекат одређује се по смислу. Он не конгруира с предикатом и зове се **логички субјекат**. (КОВАЧЕВИЋ и ДР. 1991: 58.); „облици логичког субјекта (акузатив, датив и генитив) указују на семантички тип радње која се тиче логичког субјекта“ (СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ 1992: 270.); „међутим, субјекат може бити и у неком другом, тзв. зависном падежу. Такав субјекат назива се логички. Њега одређујемо по смислу.“ (МИНОВИЋ, АЈАНОВИЋ, 1989: 209.); „Понекад стоји ријеч о којој се говори у зависном падежу, а не у номинативу. Ту нам казује смисао, логика, која је ријеч субјект, зато га зовемо **логички субјект**.“ (БРАБЕЦ, ХРАСТЕ, ЖИВКОВИЋ, 1961: 193.).

У Нормативној граматици српског језика, ПИПЕР, КЛАЈН, 2013, као примарни термин за логички субјекат се користи термин *семантички субјекат*. „Семантички субјекат као именица, замјеница или именичка синтагма која означава извор радње или носиоца ситуације, али која није у номинативу, може бити у једном од сљедећих падежа. (а) генитив (...), (б) датив (...) и (в) акузатив (...).“ (ПИПЕР, КЛАЈН 2013: 299.)

У неким граматикама попут ПРАЊКОВИЋ, 1995. и СИМИЋ, 1996. логички субјекат није посебно појмовно дефинисан.

2. Логички субјекат са низом конкретних примјера у школским, а и у свим другим граматикама, обрађује се и у оквиру синтаксе падежа. Ми ћемо овдје илустровати само како је у оквиру синтаксе падежа представљен **логички субјекат у акузативу** из једноставног разлога *што се у појединим граматикама као илустрација за овај облик логичког субјекта наводе погрешни примјери*.

Ево како то у граматикама изгледа.

- а) „Посебно треба поменути да понекад акузатив може бити логички субјекат у реченици:
- Нешто *ме* је заболела глава.
- *Душана* је било стид што није послушао мајку.“(АЛЕКСИЋ, СТАНИЋ 1958: 46)

- б) „Познато нам је већ да, осим генитива и датива, и акузатив може бити логички субјекат у реченици:
 - Стид *га* је било да одмах призна своју кривицу.
 - Срам ће *вас* бити пред родитељима ако не покажете добар успјех.“ (Вуковић 1962: 25.)
- в) „Основно значење акузатива без приједлога јесте: (...) (9) *Значење носиоца физичког или психолошког стања.*
Мајку жига у леђима. Срамота *га* је.
 ФУНКЦИЈА: овакав акузатив без приједлога има функцију логичког субјекта.“
 (КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ 2003 А: 88.)
- г) „Понекад у акузативу може стајати и логички субјекат. То је најчешће у оним случајевима кад се овај падеж употребљава уз именице: *страх, срам, срамота, стид, воља, жеља, брига* и сл. У оваквим примјерима логичким субјектом у акузативу означава се лице на које се односи осјећање изражено наведеним именицама. Примјери: *Страх ме* је остати овдје.
 - (Разлог.) - *Срамота ме* је што се то догодило. – (Разлог.)“ (МИНОВИЋ, АЈАНОВИЋ 1989: 265.)
- д) „Но има један такав акузатив уз **непријелазне глаголе** (глаголе са којих радња не прелази на предмет). То је акузатив типа *Боли ме глава*. Сличан му је акузатив у (бесубјекатским) реченицама (којима се изриче какво осјећање) типа *Страх ме је*.“ (СИЛИЋ 1995: 31.)
- ђ) „Акузатив у функцији субјекта означава да је садржај именичке речи обухваћен садржајем предиката:
 - *Баку* је радовало што смо дошли.
 - Брине *ме* да их још нема.“ (СИМИЋ 1996: 188.)
- е) Говорећи о реченицама са логичким субјектом у дативу и акузативу и о именичким јединицама с именичком конституентском вриједношћу Љ. Поповић наводи примјере, **али погрешне**, за логички субјекат: „*Ивана и Тању* је страх, *Јасну* је болео зуб. *Марка* сврби нос.“ (СТАНОЉЧИЋ, ПОПОВИЋ 1992: 242.) и „*Јасну* боли глава“ (СТАНОЉЧИЋ, ПОПОВИЋ 1992: 268.)
- ж) „У реченици *Необично ју је стид* субјекат је у акузативу, а по смислу видимо да реченица значи *Она се необично стиди*, тј. да је субјекат *она* (ДАКЛЕ, ЈУ, ПРИМ. Р. Р. Ј.).“ (БРАБЕЦ, ХРАСТЕ, ЖИВКОВИЋ, 1961:193.)
- з) У *Нормативној граматици српског језика* сусрећемо понегдје тачне примјере за логички, или како се овдје означава за семантички субјекат како и слиједи: „(в) Акузатив, уз *бити* са именицом или уз неке глаголе који изражавају субјективно (најчешће негативно) осјећање, нпр.
 (16) Све *нас* је страх.
 (17) Срам нека *их* буде.
 (18) Зашто није дошао? – Мрзело *га* је.“ (ПИПЕР, КЛАЈН 2013: 298.), али и потпуно погрешне примјере као нпр. „(85) *Ану* плаши могућа повреда.“ (ПИПЕР, КЛАЈН 2013: 374.) што је потпуно идентичан случај као и у СТАНОЉЧИЋ, ПОПОВИЋ 1992:378.
- и) Слични, наравно погрешни примјери за логички субјекат у акузативу као код (ПИПЕР, КЛАЈН 2013: 374. и СТАНОЉЧИЋ ПОПОВИЋ, 1992:268.) се сусрећу и код неких других аутора као што су Добрила Летић и Милан Шилић, а затим Милија и Мирјана Николић те Момир Секулић и Милија Николић (В. КОВАЧЕВИЋ 1999: 241. – 285.).

3. Да су примјери наведени код Станојчића и Поповића, а затим код Пипера и Клајна, па и у неким другим сличним случајевима заиста погрешни свједоче и научни ставови које у својим расправама у вези с наведеним типовима грешака износи у више наврата Милош Ковачевић. Те ставове доносимо како и слиједи.

„Тако ће аутори (МОМИР СЕКУЛИЋ и МИЛИЈА НИКОЛИЋ, ПРИМ. Р. Р. Л.) на стр. 18. у примјеру *Баку боле ноге* утврдити да је *баку* ‚логички субјекат у акузативу‘ и да га можемо заменити граматичким субјектом ако се промени конструкција реченице: *Бака осећа болове у ногама. Свему томе противрјечи основно правило за идентификацију субјекта које каже да номинативни облик који није у склопу именског предиката нужно преузима функцију граматичког субјекта реченице, а то је овдје именица ноге* (ПОДВУКАО Р. Р. Л.). Ако аутори не знају падеже нити разликују врсте субјеката, како очекивати да то од њих (из њиховог уџбеника) науче ученици или наставници!?“ (КОВАЧЕВИЋ 1999: 249.)

Овдје слиједи још неколико практичних илустрација погрешног разумијевања логичког субјекта.

У *Нормативној граматици српског језика* аутори су се, бар када је ријеч о логичком субјекту, потпуно запетљали не само у погрешним примјерима, него и у самом одређењу *логичког*, или како они кажу *семантичког* субјекта. Иако сви, али ама баш сви аутори граматики српског језика тврде да *логички субјекат стоји само, и искључиво само у генитиву, дативу и акузативу* Пипер и Клајн тврде, наравно погрешно, и сљедеће: „семантички (ДАКЛЕ, ЛОГИЧКИ, ПРИМ. Р. Р. Л.) субјекат (...) може, али не мора бити у номинативу.“ (ПИПЕР, КЛАЈН 2013: 297.)

Неколико редова ниже у истом параграфу „§ 768“ објашњавајући односе граматичког и логичког, односно семантичког, субјекта као довољну илустрацију наводе *пасивну реченичну конструкцију* занемарујући да је у пасивним реченичним конструкцијама однос објекта и субјекта врло специфичан и да се управо због тога оне не могу наводити као типични примјери за било коју врсту субјекта. Овдје се заборавља и чињеница да када се наведена пасивна реченица *Рјешење је написано од стране надлежног органа* врати у активну форму синтагма *надлежни орган* аутоматски постаје *граматички субјекат у номинативу*. а именица *рјешење* постаје *ближи објекат у акузативу (Надлежни орган је написао рјешење.)*.

У другом случају исти аутори занемарују да су само мало раније у истој овој граматици потврдили да субјекат (ГРАМАТИЧКИ, ПРИМ. Р. Р. Л.) „има облик именице или именичке синтагме у номинативу“ (ПИПЕР, КЛАЈН 2013: 296.) па тврде да је у примјеру „(85) *Ану* плаши могућа повреда.“ (ПИПЕР, КЛАЈН 2013: 374.) именица *Ану* семантички, односно логички субјекат, а занемарују да је синтагма *могућа повреда* баш у *номинативу* и *то* у *функцији граматичког субјекта* док је облик *Ану ближи, акузативни објекат*. Још к томе у овом случају је *Ана* и *трпилац страха* од *могуће повреде*.

Наведени примјери су потпуно довољни за илустрацију погрешног разумијевања логичког субјекта у акузативу у поменутој граматици.

Да Предрагу Пиперу и није баш најјаснија српска граматица о којој пише показују и начињене грешке и у претходној великој студији *Синтакса савременога српског језика : проста реченица* коју је он сачинио са групом аутора (П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Јб. Поповић). У поменутој студији су посебно занимљиве материјалне грешке везане баш за *логички субјекат*, за *објекат*, за *предикат* и за још многе реченичне функције о чему детаљно пише Милош Ковачевић у исцрпној анализи дотичне студије (КОВАЧЕВИЋ 2005:791) па онда и није чудо што се исти пропусти јављају и у *Нормативној граматици српскога језика*.

Иако у *Граматици српскога језика* за 1,2,3. и 4. разред средњих школа Станојчић и Поповић само кратко одређују логички субјекат (СТАНОЈЧИЋ ПОПОВИЋ, 1992:242. и 1992:270.) јасно је да га и теоријски, и у примјерима потпуно погрешно посматрају. Наиме, аутори су помијешали граматичку и комуникативну анализу текста не водећи рачуна о томе да реченица као комуникативна јединица нема субјекат и предикат него *тему* и *рему*, а то сигурно није исто. Отуда, наравно неоправдано, дајући приоритет „семантичкој и информативној перспективи реченице“ (СТАНОЈЧИЋ ПОПОВИЋ, 1992:242.)

долазе и до погрешних закључака и доносе погрешне примјере за логички субјекат. Аутори (СТАНОЛЧИЋ ПОПОВИЋ, 1992:242. и 1992:270.) не воде рачуна да су именички облици у наведеним реченицама (*страх, зуб, нос, глава, рука*) г р а м а т и ч к и субјекти у номинативу, а именице (*Марка, Ивана, Тању, Јасну*) б л и ж и објекти у акузативу па онда и нема мјеста мудровању и нагађању везаном за семантичку и информативну перспективу реченице.

Овдје је још нешто нејасно. Како то да ове грешке до сада нису исправљене иако је више пута и на научним скуповима, и у часописима указивано баш на природу тих и сличних грешака (В. НПР. КОВАЧЕВИЋ, 1999; КОВАЧЕВИЋ, 2005. и ЛАЛОВИЋ, 2007.).

4. Из напријед наведених ставова преузетих из најзначајнијих граматика српског језика може се закључити сљедеће:

- У свим граматикама које су употребљаване или се употребљавају на српском језичком простору логички субјекат је скоро идентично дефинисан уз напомену да је то најјасније и најобухватније изражено у КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ 2003, КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ 2003 А и КОВАЧЕВИЋ 1991.
- Логички субјекат није до краја коректно дефинисан у двије граматике и то: СТАНОЛЧИЋ, ПОПОВИЋ, 1992. и ПИПЕР, КЛАЈН, 2013.
- У већини граматика су примјери за логички субјекат у акузативу коректно одабрани, осим у СТАНОЛЧИЋ, ПОПОВИЋ, 1992. и ПИПЕР, КЛАЈН, 2013.
- Неопходно је да Друштво наставника српског језика и у Србији и у Републици Српској заједно са катедрама за српски језик поведе ефикасну активност како би се у свим уџбеницима за српски језик који су намијењени за ученике и ОШ, и СШ, али и у литератури за студенте српског језика и књижевности овакве и сличне грешке елиминисале.

Rade R. Lalović, adviser

LOGICAL SUBJECT IN THE ACCUSATIVE IN THE GRAMMAR

SUMMARY

Bearing in mind that the various grammar books and some research papers which rely on those grammar, the logical subject in a sentence is erroneously defined so that check the students **knowledge** and achievements in contests. So we **decided** to show the logical subject in a clear form and its interpretation in different grammar books. Of course, we also made a comment on the nature of those mistakes and their mis interpretation of the logical subject.

ЛИТЕРАТУРА

2. АЛЕКСИЋ, СТАНИЋ, 1958: др Радомир Алексић, Милија Станић, Граматика српскохрватског језика за 8. разред осмогодишње школе, Београд
3. БРАБЕЦ, ХРАСТЕ, ЖИВКОВИЋ, 1961: Брабец, Храсте, Живковић, Граматика хрваткосрпског језика, IV прерађено издање, Школска књига, Загреб
4. ВУКОВИЋ, 1958: др Јован Вуковић, Граматика српскохрватског језика за 7. разред осмогодишње школе, Сарајево
5. ВУКОВИЋ, 1962: др Јован Вуковић, Граматика српскохрватског језика за 8. разред основне школе, Сарајево
6. КОВАЧЕВИЋ 1999: Милош Ковачевић, У одбрану језика српског – и даље, Београд
7. КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ, 2003: Милош Ковачевић, Бранко Савић, Српски језик и култура изражавања за 8. разред, ЗУНС, Српско Сарајево
8. КОВАЧЕВИЋ, САВИЋ, 2003 А: Милош Ковачевић, Бранко Савић, Српски језик и култура изражавања за 9. разред, ЗУНС, Српско Сарајево

9. КОВАЧЕВИЋ И ДР. 1991: М. Ковачевић, Ч. Ребић, Ј. Баотић, М. Окука, Наш језик за 3. разред средњих школа, ИП „Свјетлост“ ДД Завод за уџбенике и наставна средства, Сарајево
10. КОВАЧЕВИЋ, 2005: Милош Ковачевић, Тотални граматички промашај, Српски језик, бр. X/1-2, Београд
11. ЛАЛОВИЋ, 2007: О неким материјалним грешкама у школским граматикама, *Зборник радова „125 година високог образовања у БиХ“*, Филозофски факултет И. Сарајево
12. МИНОВИЋ, АЈАНОВИЋ, 1989: М. Миновић, М. Ајановић, Српскохрватски / хрватскосрпски језик, Сарајево
13. СИЛИЋ, 1995: Јосип Силић, Морфологија хрватскога језика за 1. разред гимназије, Загреб
14. СИМИЋ, 1996: Радоје Симић, Српска граматика за средње школе – синтакса, Београд
15. СТАНОЈЧИЋ, ПОПОВИЋ, 1992: Живојин Станојчић, Љубомир Поповић, Граматика српскога језика – уџбеник за 1, 2, 3 и 4. разред средње школе, Београд
16. СТЕВАНОВИЋ, 1966: М. Стевановић, Граматика српскохрватског језика за више разреде гимназије, Обод, Цетиње
17. ПИПЕР, КЛАЈН, 2013: Предраг Пипер и Иван Клајн, Нормативна граматика српског језика, МС, Нови Сад
18. ПРАЊКОВИЋ, 1995: Иво Прањковић, Синтакса хрватскога језика за 3. разред гимназије, Загреб
19. www.epub.digitalnabiblioteka.tk/index.php/MV/article/.../681 log subj. Metodička praksa br. 4/2013